

Življenje in delo Ivana Tuška

Marija Gasser

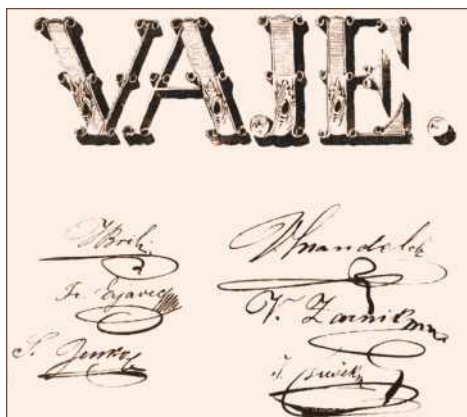

V kratkem sestavku oz. povzetku želim predstaviti bogatega ustvarjalca, našega rojaka, velikega Slovenca, profesorja Ivana Tuška, ki je bil v preteklosti zapostavljen, pozabljen in prezrt. Moj namen je predstaviti njegovo življenje, delo ter njegovo pomembno vlogo. članek je nekakšen uvod, saj ga temeljiteje želim predstaviti v samostojnem delu Življenje in delo Ivana Tuška, ki bo izšlo ob prazniku Občine Železniki leta 2005 s pomočjo Občine Železniki in Muzejskega društva Škofja Loka.

V Tušku je bila neka srečna združitev strokovnjaka in pisatelja, ki je v najboljših trenutkih dala vrsto odličnih, umetniško slikovitih in hkrati strokovno neoporečnih, govorno-literarnih prikazov. Tušek je bil v času svojega delovanja znan kot pisatelj, vajevec, zbiralec in zapisovalec ljudskega blaga, pesnik in zaveden Slovenec. V slovenščini je objavljajal poljudnoznanstvene, leposlovne črtice, opisoval različne slovenske in tuje kraje, iskal značilnosti drugih narodov, zapisoval in prevajal naše in tuje pripovedke. Prevajal je prirodoslovne članke, pomagal pri sooblikovanju slovenskega jezika, predstavil pomembne ustvarjalce in znane kulturnike in se dotikal vprašanj o obstoju slovenskega naroda.

Ivan Tušek je bil rojen 13. avgusta 1835 v Martinj Vrhu. Že kot srednješolec se je usmeril v naravoslovje, največ v botaniko. S sošolcem Franom Erjavcem sta pogosto zahajala v naravo, si ogledovala naravoslovne zbirke v ljubljanskem muzeju in obiskovala amaterskega zoologa Schmidta v Šiški, ki ju je navajal k praktičnemu naravoslovju. Skupno sta poslušala neobvezna botanična predavanja Andreja Fleischmana in zbirala med ljudstvom ter v tiskanih in pisnih virih slovenska rastlinska imena.

Prvi uspešni korak na poti k javnemu delovanju so mu bile Vaje, ki so v letih 1854 in 1855 združevale Simona Jenka, Valentina Mandelca, Vaclava Brila, Frana Erjavca, Valentina Zarnika, Martina Povšeta in Ivana Tuška. Slovstveni list je dal pomemben prispevek k slovenskemu slovstvenemu in kulturnemu življenju petdesetih let 19. stoletja. V njem so oblikovali svobodoljubni nazor, ki je

mladim dijakom kljub nekaterim dvomom vse življenje postal spremljevalec.

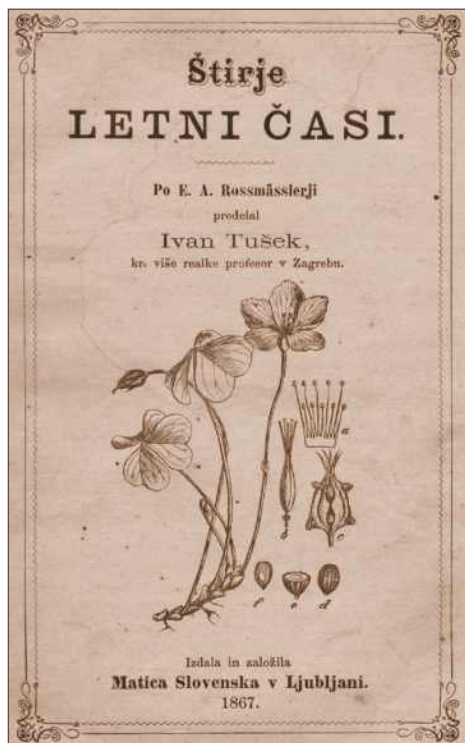
V letih 1855–1859 je na Dunaju študiral naravoslovje, leta 1859 pa opravil izpit za pouk fizike in prirodopisa na srednjih šolah. Po končanem študiju je postal profesor prirodopisa, matematike in fizike na višji realki v Schöttenfeldu na Dunaju, nato v Zagrebu – leta 1861 in Ljubljani – leta 1871.

Leta 1863 je bil izvoljen v hrvaški Muzejski odbor za naravoslovje. Posebne zasluge ima tudi za hrvaško terminologijo. V Zagrebu je napisal več

hrvaških učbenikov za matematiko in prirodopis. Po zlomu Bachovega režima so Hrvati pohiteli z delom za narodno osamosvojitve šolstva in kulture. Tušek jim je med bivanjem v Zagrebu pomagal. Leta 1864 je bil izvoljen v pododbor za fiziko in matematično hrvaško terminologijo. V njihov slovar je prispeval izraze za Rječnik znanstvenog nazivlja in Imenik bilja. Napisal je Računico za male realke i samouke in Nešto o merstvu višeplošacah. Iz Zagreba je skrbno spremljal domače kulturne in politične razmere. Z literarnimi prispevki se je aktivno vključeval v slovensko politično življenje in s tem močno vplival na narod, ki se je v mnogih pogledih šele prebujal. Tedaj se je začel slovenski jezik v srednjih šolah šele uveljavljati. Slovenščina si je zlasti v srednje šole pot utirala mukoma in počasi. Eden izmed poglavitnih izgovorov oblasti je bil pomanjkanje ustreznih slovenskih učbenikov. Tako se je zlasti ob koncu šestdesetih in v sedemdesetih letih 19. stoletja vzporedno s političnim prizadevanjem za slovensko šolo začelo sistematično in široko delo za slovenske učne knjige. Tušek je k temu prispeval lep delež, predvsem s strokovno in jezikovno neoporečnimi prevodi in priredbami.

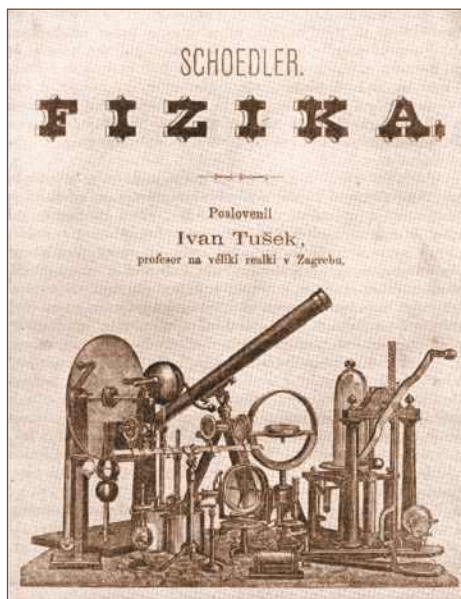
Ob ponavljajočih se klicih po učbenikih je Anton Janežič sprejel v program zbirke Cvetje iz domačih in tujih logov, v kateri je bil tudi Tuškov prevod Aloizija Pokornjaja, Prirodopis rastlinstva s podobami. Izid obeh prvih srednješolskih učbenikov je slovenska kulturna javnost sprejela s pravim zmagoslavjem. Da se je Tušek posvetil predvsem botaniki, kaže tudi knjiga Štirje letni časi, ki jo je deloma prevedel, deloma pa priredil po E. A. Rossmässlerju.

Prevzel je prevod Fizike (1869) in Botanike (1875). Posebno v fiziki je uspešno oral terminološko ledino. Šolski tekst je tudi Niže merstvo. Zavedal se je, da morajo biti članek, knjiga, prevod namenjeni izobražencu, ki je znal misliti le nemško, in preprostem kmečkemu slovenskemu bralcu oziroma poslušalcu, ki večinoma še ni znal brati in pisati. Govoriti je moral in znal po meri

obeh. Hkrati je poskrbel, da je bilo delo kar se da prvinsko privlačno, da je bila zgodba zanimiva, polna humorja in nazornosti. Vse to pa so bile nadaljnje lastnosti, ki so takratno slovensko pripovedno pisanje naredile dostopno in zanimivo tedanjemu bralcu.

Njegovo pisanje je zbiranje biserčkov iz narave in naroda. V svoja dela je nizal podobe, dogajanja, misli, ki jih je nabral v vsakdanjem življenju med preprostimi ljudmi, pa tudi med izobraženci. Potem gre tu še za zbiranje idej, podob, slik, izrazov, besed, ki jih je spretno kot preprogo tkal v besedni mozaik. Šele ko se pripovedovalec z očmi nagleda okoli sebe, se posveti natančnemu opazovanju. V trenutku postane spet znanstvenik. Lepotnemu svetu dodaja še nekaj bistvenega, nadvse dragocenega, znanje in poznavanje. Obe prvini, lepota in razum, se ujemata v prijazno, dobrohotno, milo vzajemnost. Spisi so podobni prijaznemu klepetu, med katerim pa ob ustrezni pazljivosti izvemo marsikaj zanimivega o konkretni stvari in o stvareh, ki so nam blizu – ne

glede na to, ali smo doma na deželi ali ne. Poleg strokovnih vsebin je psihološko podal začetek metodološkega načina poučevanja. Združil je svoja strokovna znanja in spoznanja z živim razmerjem med človekom in naravo.

Zapustil nam je bogastvo nekaterih večno mladih in lepih pravljic, ki jih otroci še vedno zelo radi poslušajo, zapustil pa nam je tudi pravljice, ki še niso doživele nobene objave. Opevana in večno mlada Mačeha in pastorka – originalni naslov Vila in prijatelji mesci, Sin jež, prevodi: Pastirček, Deklica z vžigalicami – v prevodu Deklica z vžigalnimi klinčki, Bela kača s kronico, Praprotno seme. Prav njemu velja zahvala in čast, da je mnogo ljudskih izročil še živih. Nekatere je ohranil takšne, kot so. V zadnjem obdobju njegovega življenja je zaslediti prav veliko prevedenih pravljic, pesmi, strokovnih člankov.

Prilagodil se je množici pisanih listov, v katerih je aktivno objavljajl svoje strokovne ali samo literarne članke. Eden izmed njih je bil Slovenski glasnik, ki je desetletje, 1858–1868, izhajal v Celovcu. Urednik Slovenskega glasnika je bil Anton Janežič, ki je močno vzpodbujal k slovničnim in literarnim drobtinam prav pisce iz generacije vajevecev. Objavljajl je tudi v Slovenski koledi, v

časopisu Vrtec, v Kmetijskih in rokodelskih novicah.

Z leposlovnimi deli je prisoten v Cvetniku, ki je bilo berilo za srednjo in osnovno šolo. Objavil je Najbolj potrebne stvari iz botanične terminologije, ki obsega organografsko terminologijo cvetnic, imena rastlinskih vrst ter imena za botanične sistematske skupine. čeprav tu niso zajeti izrazi za vse botanične discipline, je to gradivo temelj naše botanične terminologije, ki ga je prvi ustvaril Tušek.

Imel je poseben občutek za naravo, bil je občudovalec lepote in izziva. Vso zmešnjavo sanj in resničnosti mu je uspelo strpati v enoten jezik ter odkrivati in podajati skrivnosti narave. Sreča mu je bila biti z naravo, jo videti, čutiti in z njo govoriti.

Mogoče je bilo pisateljevo merilo prav to – da je z duhovno svežino podal blagoslov svoji zemlji. In prav zato se je v skrajno nerazumljivih razmerah za današnje dni odpravil na Triglav in slikovito prikazal lastne doživljaje v bohinjskih hribih in pod triglavskim hribovjem ter na svojevrsten način opisal življenje v planinah. Tuška prištevamo tudi k našim prvim planinskim pisateljem zaradi članka Potovanje okrog Triglava, nastalega morda pod vplivom stričevega Triglau – Besteigung, ki je prvi opisal vzpon na Triglav v slovenskem jeziku.

V njegovi zavesti je namreč zraslo spoznanje, da slovensko govoriti in pisati pomeni predvsem slovensko misliti. Slovensko misliti pa je enakovredno pojmu slovensko biti. Biti v nekem jeziku je več kakor obvladati njegovo besedišče in skladnjo. Gre za nadzor nad jezikovnimi funkcijami, ki so znamenje notranjih čustvenih razmerij in miselnih spoznanj. Pisanje in mišljenje sta ena in ista aktivnost.

Njegov opus in njegova zapuščina sta edinstvena, enkratna in neponovljiva. Tudi po zaslugi tega moža se je slovenski jezik ohranil na umetnostnem in na znanstvenem področju. Obeh plati bi se morali veseliti, z obema bi se lahko ponašali, saj se umetnost in znanost dopolnjujeta. Prva služi človekovi duši, druga pa razumu. Prav zato je Tušek vreden nevenljivega spomina.

Vse premalo smo pozorni na bogato dediščino,

ki so nam jo dali predniki, med katere sodi tudi Ivan Tušek. Njegov zadnji dom je na ljubljanskem Navju, vendar njegovega spomenika ni več moč najti. Tudi na drugih mogočnih, kamnitih nagrobnikih je opaziti, da jih najeda zob časa. Mnogo spomenikov nima več razpoznavnih napisov, opaziti je, da so nekateri namerno poškodovani. Imena mož na nagrobnikih dajo vedeti, da ima tu zadnji počitek dragulj slovenstva, da je tu zadnji dom mož, ki so postavili temelje slovenskemu knjižnemu jeziku in so ga z vsemi močmi najodločneje iztrgali iz umetniške nerazvitosti ter določali in določili mesto slovenščini v svetovnem slovstvu. Ivana Tuška zaman iščem med velikimi imeni in tudi nekaterimi njegovimi sodelavci, kot so: Valentin Vodnik, Josip Jurčič, dr. Bleiweis, Fran Levstik, Anton Aškerc, Matija čop, Ivan Grohar, Josip Stritar, Valentin Zarnik, Mandelc. Park na obrobju, v katerem ima zadnji dom zibel slovenstva, nikakor ni in ne more biti v ponos ne Ljubljani in ne Slovincem.

Vrednost nekega naroda v svetovnih merilih se v največji meri odraža skozi zavedanje svojstvenosti in samospoštovanje, za kar je v prvi meri potrebno, da se narod zave svojih lastnih korenin. Narodna identiteta ne more biti prepoznana v svetu, dokler je sami ne odkrijemo. Nanjo mora biti narod v prvi vrsti ponosen sam, šele tako mu bodo dani pogoji, da ga sprejmejo in spoštujejo tudi drugi. Narod je vreden toliko, kot se ceni sam. Mačehovski odnos do pomembnih posameznikov, ki so v veliki meri doprinesli k vidnosti slovenskega naroda tudi v svetu, ne kaže pozitivne luči današnjih Slovencev do svoje zgodovine. Mogoče je tudi to vzrok nepoznavanja Slovenije v svetu?

Prav zato se pomembnemu rojaku Ivanu Tušku skušamo oddolžiti. Ta prispevek je nekako uvod v knjigo Življenje in delo Ivana Tuška, ki bo izšla ob 170. obletnici njegovega rojstva, leta 2005, v okviru Občine Železniki in Muzejskega društva Škofja Loka, v zbirki Doneski k zgodovini Škofje Loke.